

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ковалишин Олександри Федорівни

на тему:

**«ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ВІДНОСИНИ ВЛАСНОСТІ НА
ЗЕМЛЮ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА»,**

**представленої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони
навколишнього середовища**

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Вивчення економічних і екологічних відносин власності, особливо на земельні ресурси, в різних соціально-економічних суспільствах є надзвичайно важливим, оскільки від цього залежить досягнення синергетичного ефекту від їх функціонування на державному та суб'єктному рівнях, поєднання загальнодержавних еколого-економічних та регіональних інтересів щодо використання й охорони земель та інших природних ресурсів.

Різноманіття форм власності на земельні і природні ресурси потребує регулювання еколого-економічної діяльності та формування передумов для дотримання суб'єктами господарювання встановлених екологічних вимог.

Найважливішою умовою оптимального функціонування відносин власності на землю та інші природні ресурси є забезпечення співвідношення владних повноважень у цій сфері між різними рівнями структури державного управління. В цьому контексті актуалізується необхідність обґрунтування теоретико-методологічних засад щодо формування й функціонування економічних та екологічних відносин, що виникають у процесі реалізації прав власності на землю на засадах багатofункціональності землекористування в ринкових умовах господарювання.

Виходячи з цього, потребує вирішення проблематика рівноправності функціонування форм власності, належності певних економічних і екологічних відносин щодо використання земельних та інших природних ресурсів й інституціонального середовища введення вартості прав на землю в економіку землекористування. Доцільно виконати комплексні дослідження з розроблення методики оцінки ефективності форм власності та землекористування за повнотою видів прав, які б дали змогу вдосконалити механізми їх функціонування.

Тому, пошук шляхів вирішення цих питань є надзвичайно важливим теоретичним, методичним і практичним завданням сьогодення, що зумовлює актуальність теми дослідження.

Дисертаційне дослідження тісно пов'язане з дослідженнями, що виконувалися у Державній екологічній академії післядипломної освіти та управління: «Напрями розвитку та механізми формування економіки екології землекористування в умовах нових земельних відносин» (номер державної реєстрації 0111U006654), у якій здобувачем обґрунтовано теоретико-методологічні засади і розроблено практичні заходи щодо формування системи інституціонального середовища економічних та екологічних відносин прав власності на землю.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, наукова новизна досліджень.

Ознайомлення з дисертаційною роботою Ковалишин О.Ф. дає підстави стверджувати, що викладені в ній наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими, достовірними і мають наукову новизну.

Наукові результати, отримані дисертантом, полягають у науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів та практичних рекомендацій щодо формування теоретичних положень та науково-практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення економічних і екологічних відносин прав власності на земельні та інші природні ресурси.

Теоретичною та методичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці та методичні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних учених з проблем формування ефективної системи економічних і екологічних відносин прав власності на земельні ресурси в ринкових умовах. У процесі проведення дослідження застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні методи.

Крім того, достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій базуються на використанні чинних нормативно-правових актів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України у сфері економіки природокористування, охорони навколишнього середовища, матеріали і звіти Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, а також методичні рекомендації наукових установ, інші літературні джерела, інформація з інтернет-ресурсів, матеріали власних досліджень, що характеризують рівень інституціонального середовища економічних та екологічних відносин власності на землю.

Обґрунтованість результатів дослідження, їх практичну цінність засвідчує також апробація на міжнародних науково-практичних конференціях, присвячених актуальним питанням формування відносин власності на землю, інституціонального розвитку земельних відносин, регулювання земельного ринку, що здатна забезпечити вдосконалення економічних і екологічних відносин прав власності на земельні та інші природні ресурси, а також їх використання у практичній діяльності, про що свідчать надані довідки.

Таким чином, основні наукові положення, що виносяться на захист, є обґрунтованими та відповідають сформульованій меті та завданням дослідження.

Визначені автором об'єкт і предмет дослідження повною мірою відображені в структурі дисертації та її основному змісті.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження характеризується самостійністю, чіткістю і обґрунтованістю сформульованих висновків, пропозицій та рекомендацій автора.

Сформульовані в дисертаційній роботі концептуальна модель новітньої інституціонально-поведінкової економічної теорії як парадигма розвитку економічних та екологічних відносин прав власності на землю, важливою складовою котрої є люди, організації та правила, взаємодія яких сприятиме підвищенню еколого-економічної ефективності відносин прав власності на землю й інші природні ресурси та землекористування в цілому (стор 103), а також концептуальна модель системи форм власності на землю в Україні, відповідно до якої обґрунтовано необхідність введення в економічні та екологічні відносини прав власності на землю категорій власності (стор 165.) становлять наукову цінність та є новизною.

Представляють науковий інтерес розроблені методологічні засади вартісного підходу до оцінки права управління та його ефективності в системі власності на землю як нематеріального економічного активу, які уможливають оцінювання якості управлінських рішень і капіталізацію землекористування, що створюється надходженнями від інноваційно-інвестиційних пропозицій (с. 267-268.). та до оцінки різних форм власності та землекористування за складом видів прав, що дає змогу визначити рівень ефективності їх функціонування і законодавчого забезпечення.

Містять наукову новизну концептуальні засади розвитку економічних і екологічних відносин прав власності на землю в Україні, які базуються на створенні інституціональної системи управління для поступального розвитку на національному, регіональному і місцевому рівнях, поповнення своїх ресурсів та ефективного вирішення соціальних завдань (с. 234), інституціональне середовище введення вартості прав на землю в економіку землекористування, яке дає можливість оцінити його капіталізацію завдяки праву управління (с. 239.), розподіл прав на землю та інші природні ресурси між суб'єктами державної, комунальної та приватної власності залежно від земельних приналежностей у базовому та допоміжному підтипі багатофункціонального землекористування.

Заслуговує на особливу увагу у поданій до захисту дисертації методологія рентного підходу до визначення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та розрахунку вартості земельних ділянок шляхом застосування правил нечіткої логіки, які забезпечують багатокритеріальність, прозорість й об'єктивність процесу оцінки та є передумовою створення спеціалізованої автоматизованої системи їх обігу (с. 302).

Дисертаційна робота «Економічні та екологічні відносини власності на землю: теорія, методологія і практика» побудована логічно, її структура розкриває покладену в її основу авторську наукову ідею. Отримані дисертантом теоретичні та практичні результати свідчать про досягнення поставленої мети. Основні наукові положення дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, конгресах та форумах.

3. Важливість отриманих результатів і рекомендацій щодо їх подальшого використання.

Одержані наукові результати мають важливе практичне значення розв'язання актуальної наукової проблеми в галузі економіки природокористування та охорони навколишнього природного середовища, що полягає в розробці й обґрунтуванні теоретико-методологічних і науково-методичних засад, а також практичних рекомендацій з формулювання теоретичних положень та обґрунтування науково-практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення економічних і екологічних відносин прав власності на земельні та інші природні ресурси.

Розроблені теоретико-методичні положення логічно доведено до рівня конкретних пропозицій, придатних для впровадження у практику, спрямованих на вдосконалення економічних і екологічних відносин прав власності на земельні та інші природні ресурси.

Основні наукові положення дисертації впроваджено у практичній діяльності Головного управління агропромислового розвитку Львівської облдержадміністрації під час надання консультацій господарюючим об'єктам щодо захисту прав землекористувачів в процесі регулювання земельних відносин; Головного управління Держгеокадастру у Львівській області під час формування кадастрових відомостей у системі ДЗК; ДП «Львівський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою», де пропозиції автора дали змогу ґрунтовно проаналізувати та удосконалити зміст документації із землеустрою щодо визначення приналежностей в контексті формування багатофункціонального землекористування; Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління при підвищенні кваліфікації керівників та спеціалістів державних установ.

Результати досліджень використовуються у навчальному процесі Львівського національного аграрного університету під час викладання дисциплін «Економіка нерухомості», «Законодавче забезпечення кадастру нерухомості», «Оцінка природних ресурсів» та «Автоматизована реєстраційна система» для студентів спеціальності «Геодезія, картографія та землеустрій» ОС «Магістр».

Враховуючи вище викладене, запропоноване дослідження Ковалишин О.Ф. можна в повній мірі розглядати як таке, що вносить суттєвий вклад у розвиток науки в сфері економіки природокористування та охорони навколишнього середовища.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях дисертанта.

Результати наукових досліджень, виконані Ковалишин О.Ф., які покладено в основу дисертації, у повній мірі відображені у 67 наукових працях, з яких одноосібна монографія, 4 колективні монографії, 24 статті у наукових фахових виданнях України, 6 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 4 статті у наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних Scopus/Web of Science, 8 статей у наукових виданнях інших держав, 17 тез наукових доповідей, 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

5. Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату.

Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, наукові результати та висновки, викладені в дисертаційній роботі та публікаціях належать автору особисто. Дисертація не містить матеріалів кандидатської дисертації. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, які є результатом особистих досліджень.

Дисертація складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 478 сторінок, робота містить 73 рисунки і 56 таблиць. Список використаних джерел складається із 458 найменувань.

За своїм обсягом, змістом і структурою, повнотою викладення результатів дослідження, мовно-літературним оформленням дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам. В роботі надані змістовні пропозиції. Отримані дисертантом теоретичні та практичні результати свідчать про досягнення поставленої мети.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації. Автореферат містить узагальнену характеристику дисертації, основний зміст роботи (за розділами), загальні висновки, список опублікованих праць, анотації.

Порівняння змісту автореферату і основних положень дисертації свідчить про їх повну ідентичність.

6. Дискусійні питання та зауваження до дисертаційної роботи

Відзначаючи в цілому достатній рівень наукових здобутків дисертанта, обґрунтованість одержаних результатів і практичне значення дисертаційної роботи, слід відмітити, що деякі положення носять дискусійний характер, що зумовлює висловити з цього приводу наступні зауваження та побажання:

1. На стор 56-59 автором наведено характеристику системи правомочностей, які забезпечують можливості власника на отримання винагород від земельних благ та структуру видів прав як складових власності на землю за правовими та економічними правомочностями. На підставі їх аналізу ним констатовано, що українське законодавство нараховує більше 17 складових елементів пучка видів правомочностей, серед яких суттєвий розвиток в

економічних відносинах дістали тільки окремі з них, і не всі їх поєднання заслуговують назви права власності. В даній ситуації доцільно було б привести окремі комбінації, які найпоширеніше відображають право власності на землю стосовно існуючих форм власності.

2. Дисертант на стор. 109 зазначає, що право власності на землю було і є для українського суспільства одним з найгостріших питань, не має в країні власної моделі управління, не враховує в процесі своєї еволюції досвіду розвинених країн. Проте в роботі не проведено аналізу позитивних сторін в розвитку правовідносин земельної власності європейських та інших країн, які можна було б впровадити в Україні.

3. Аналізуючи управління відносинами власності на земельні та інші природні ресурси зазначено, що воно включає в себе управління відносинами публічної і приватної власності (стор.134). Проте у концептуальній моделі системи форм власності на землю в Україні (стор. 165) різновид «публічна власність» відсутня.

4. У 3 розділі наголошено на суттєвих змінах у площах різних форм землекористувань, функціонування яких ґрунтується переважно на використанні орендованих земель. Серед головних факторів, які найсуттєвіше впливають на цей процес, є розмір плати за орендовані земельні ділянки. В цьому контексті варто було б привести порівняльні оцінки величин орендної плати орендавцями, якими виступають різні форми землекористувань і пов'язати їх з величиною орендованих ними угідь.

5. У запропонованому методологічному підході з розрахунку вартості земельних ділянок, який ґрунтується на правилах нечіткої логіки, одним з найважливіших кроків є вибір їх характеристичних критеріїв. Автором визначено низку таких, проте з опису не зрозуміло, яким чином і в яких одиницях вони вимірюються.

6. Аналіз розробленого методичного підходу з оцінки ефективності форм власності та землекористування за повнотою елементів видів прав засвідчує, що підвищити її можливо шляхом удосконалення елементів інституціонального середовища через нормативно-правове закріплення складових пучків прав. Проводячи таку оцінку слід було б конкретно зазначити, внаслідок яких конкретних прав і їх проявів забезпечується зростання ефективності існуючих форм власності.

Водночас зазначимо, що наведені зауваження, наявність окремих дискусійних положень не впливають на наукову і практичну цінність одержаних автором результатів і не знижують в цілому позитивної оцінки дисертаційної роботи Ковалишин О.Ф.

7. Загальний висновок

Дисертаційна робота Ковалишин Олександрі Федорівни «Економічні та екологічні відносини власності на землю: теорія, методологія і практика» виконана на актуальну проблемну тему, базується на ґрунтовному аналізі стану

та оцінки економічних та екологічних відносин власності на землю, розробленні концептуальної моделі новітньої інституціонально-поведінкової економічної теорії як парадигму розвитку, обґрунтуванні концептуальних положень управління власністю на землю, формування і інституціонального середовища введення вартості прав на землю в економіку землекористування, розробленні методологічних підходів до оцінки вартості права управління землекористуванням та його ефективності, розрахунку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та визначення вартості земельних ділянок із використанням правил нечіткої логіки, які є предметом її захисту за спеціальністю 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням, в якому основним теоретичним положенням, висновкам та пропозиціям притаманні наукова новизна, вони є достатньо обґрунтованими, достовірними і свідчать про досягнення поставленої мети дослідження. Дисертація написана українською мовою із дотриманням наукового стилю викладення матеріалу. Мовностилістичне оформлення відзначається послідовністю викладу, зрозумілістю і стислістю. Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, і 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а її автор, Ковалишин Олександра Федорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Офіційний опонент:

**директор Інституту землекористування
Національної академії аграрних наук України,
заслужений працівник сільського
господарства України,
доктор економічних наук, доцент**

Й.М. Дорош

*Підпис Й.М. Дороша засвідчую,
вчений секретар Інституту землекористування
Національної академії аграрних наук України
кандидат економічних наук*

Б.О. Аврамчук